Ewa Pogorzała
Zamość
ewapogorzala@gmail.com

Konferencja „Edukacja międzykulturowa a Wychowanie dla Pokoju", Warszawa, 17 – 19 czerwca 2011 r., Wydział Nauk Humanistycznych SGGW w Warszawie

W dniach 17 – 19 czerwca 2011 r. odbyła się konferencja naukowa pod hasłem „Edukacja międzykulturowa a Wychowanie dla Pokoju", zorganizowana przez Zakład Edukacji Międzykulturowej Wydziału Nauk Humanistycznych SGGW w Warszawie oraz Stowarzyszenie Wspierania Edukacji Międzykulturowej. Honorowy patronat nad konferencją objął Polski Komitet UNESCO, Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz JM Rektor SGGW prof. dr hab. Alojzy Szymański. W zamierzeniu organizatorów celem konferencji było podjęcie refleksji nad rolą edukacji międzykulturowej w tworzeniu kultury pokoju i zaufania. Tematykę obrad skoncentrowano wokół następujących zagadnień: edukacja międzykulturowa a kultura pokoju i zaufania; społeczeństwo wielokulturowe jako projekt wychowawczy; przezwyciężanie barier uprzedzeń i odmienności – dialog między narodami, kulturami i religiami; rozwój więzi i kapitału społecznego w obszarach pogranicza kulturowego; placówki oświatowo – wychowawcze w obliczu różnic kulturowych; edukacja międzykulturowa w szkole wyższej; rola edukacji międzykulturowej w społecznościach skonfliktowanych; edukacja międzykulturowa a prawa człowieka oraz sztuka jako pomost między kulturami.

W pierwszym dniu konferencji w programie przewidziano sesję plenarną pod hasłem „Wychowanie dla Pokoju wyzwaniem edukacji międzykulturowej", dyskusję panelową na temat „Wielokulturowość w społeczeństwach współczesnych – kryzys modelu, idei czy zjawiska?" oraz prezentację dotyczącą edukacji międzykulturowej i Wychowania dla Pokoju w programach kształcenia Katedry Edukacji i Kultury Wydziału Nauk Humanistycznych SGGW.

Punktem wyjścia dla obrad w ramach sesji plenarnej „Wychowanie dla Pokoju wyzwaniem edukacji międzykulturowej", prowadzący obrady – prof. dr hab. P. Petrykowski uczynił pytanie czy dopiero współcześnie mamy problemy z różnorodnością czy historycznie jednak różnorodność była zupełnie normal-

ną rzeczywistością. Jako pierwszy głos zabrał prof. dr hab. T. Lewowicki (Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP, Uniwersytet Śląski – Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie) w wystąpieniu pod tytułem „Edukacja międzykulturowa – obszary zmagań i pedagogicznego optymizmu". Jak podkreślił na wstępie swojej wypowiedzi to, co dzisiaj nazywamy „edukacją międzykulturową" istnieje zaledwie od stu lat. Wcześniej zdecydowanie dominowały akcenty asymilacyjne Grupy mniejszościowe obawiały się, że integracja spowoduje *de facto* asymilację, zaś grupy większościowe pod hasłem integracji *de facto* zakładały asymilację. Mieliśmy więc do czynienia z edukacją wielokulturową, prowadzoną dla różnych grup, obok tych „innych", równolegle, paralelnie. Mimo, iż promowano hasła integracji społecznej, w rzeczywistości dominowało myślenie w kategoriach „twierdzy" – szkołę postrzegano jako bastion obrony tożsamości danej grupy. Jak podkreślił prof. Lewowicki edukacja międzykulturowa – w odróżnieniu od wielokulturowej – umożliwia, bez ukrytych celów, kształtowanie tożsamości wielowymiarowej, która pozwala jednocześnie czuć się związanym z regionem („małą ojczyzną"), państwem, religią czy kulturą, którą coraz częściej się wybiera. Tożsamość może być wybierana, a to w tradycyjnych kategoriach traktowane było jako zdrada. Obecnie pojawia się sposób myślenia, zakładający iż tożsamość nie musi być nadana przez rodzinę, czy społeczeństwo.

Niestety pesymistycznie zabrzmiały słowa prelegenta, iż pamiętać należy iż politycy zawsze będą wykorzystywać różnice, będą zbijać na nich kapitał polityczny. Kolejny problem to kwestia trwania stereotypów. Wyzwaniem dla pedagogów powinno być dotarcie do dzieci i młodzieży, bowiem badania pokazują, że jeśli dzieci są otwarte na inne kultury, to pokolenie „dziadków" przekazuje negatywne emocje związane z innymi grupami etnicznymi. Potrzebna jest, więc praca nie tylko z najmłodszym pokoleniem, ale i działania na rzecz osłabienia stereotypów. Przekaz szkoły i domu musza być ze sobą zgodne.

W kolejnym wystąpieniu w ramach sesji plenarnej prof. dr hab. A. Radziewicz-Winnicki oraz prof. dr hab. M. Walancik (Śląska Wyższa Szkoła Zarządzania im. Gen. Ziętka, Katowice) podjęli problem kulturowego uniwersalizmu i narodowej tożsamości we wzajemnej percepcji. Zwrócili przede wszystkim uwagę na brak jednolitej polityki migracyjnej w Unii Europejskiej, bowiem kwestie te pozostają w gestii państw członkowskich oraz na konflikt interesów politycznych i ekonomicznych w kontekście międzynarodowych migracji.

W kolejnym wystąpieniu prof. dr hab. W Rabczuk (PEDAGOGIUM Wyższa Szkoła Nauk Społecznych, Warszawa) omówił problematykę dialogu międzykulturowego w europejskim systemie ochrony praw człowieka. Prelegent

starał się odpowiedzieć na pytanie dlaczego można i należy rozmawiać o dialogu międzykulturowym w kontekście prawnym i instytucjonalnym. W opinii prof. Rabczuka należy udzielić odpowiedzi twierdzącej na to pytanie, bowiem pozwala to zdiagnozować stan dyskursu publicznego wobec kwestii mniejszości. W dalszej części wystąpienia prelegent wskazał na kluczową rolę Rady Europy w promowaniu wizji społeczeństw bardziej demokratycznych oraz dialogu międzykulturowego. W licznych dokumentach Rady Europy promowana jest ochrona mniejszości narodowych, praw człowieka, nauczanie historii, niedyskryminacja. Zdolność do zarządzania różnorodnością jest jedną z kluczowych kompetencji wymaganych od pedagogów. Prof. Rabczuk przywołał opublikowaną w 2008 r. białą księgę dotyczącą wielokulturowości. Jest to dokument referencyjny w zakresie zarządzania różnorodnością, który promuje kulturę polityczną waloryzującą różnorodność, ale z naciskiem na to, iż ochrona prawna każdej jednostki nie może być kulturowo relatywna.

W wystąpieniu kończącym obrady sesji plenarnej prof. dr hab. S. Kwiatkowski (Komitet Nauk Pedagogicznych PAN) podjął kwestię obecności treści z zakresu Wychowania dla Pokoju we współczesnej edukacji. Na wstępie swojej wypowiedzi dokonał on hierarchizacji pojęć przywołanych w tytule wystąpienia. Jak podkreślił, Wychowanie dla Pokoju jest pojęciem nadrzędnym, a realizacja tego celu zależy od wielu komponentów, w tym od edukacji międzykulturowej. O Wychowaniu dla Pokoju można mówić w skali makro i mikro. W skali makro na poziomie dokumentów i konwencji międzynarodowych, w skali mikro – na poziomie szkół. Nie ma jednej, klarownej definicji edukacji dla pokoju. W dokumentach ONZ-u, UNESCO, UNICEF-u operuje się pojęciem „kultura pokoju". Podstawowe pytanie brzmi – kto ma kształtować kompetencje z tego obszaru, czy są one obecne w standardach kształcenia na kierunkach przygotowujących do wykonywania zawodu nauczyciela? W opinii prof. Kwiatkowskiego utrzymanie zaufania między społecznościami na poziomie mikro – makro są podstawą Wychowania dla Pokoju.

W dalszej części obrad pierwszego dnia konferencji odbyła się dyskusja panelowa, której hasłem przewodnim uczyniono pytanie: „Wielokulturowość w społeczeństwach współczesnych – kryzys modelu, idei czy zjawiska?" Wprowadzenia do dyskusji dokonała prof. K. Błeszyńska stwierdzając, iż wielokulturowość możemy rozumieć na trzy sposoby: jako fakt społeczny – wskazujący na zróżnicowanie społeczeństw; jako politykę – dążącą do określonego celu lub też jako ideę. W związku z tym pojawia się pytanie – jeśli kryzys wielokulturowości to *de facto* czego – społeczeństwa, polityki czy też idei? Prof. Rabu-

czuk, podkreślając znaczenie polityki oświatowej, wskazał również na poziom polityki poszczególnych państw w zakresie gospodarczym – a więc dostęp do rynku pracy, przyznawania mniejszościom praw politycznych czy też mieszkalnictwa. Jego zdaniem sama polityka kształtowania kompetencji międzykulturowych, rozumianych jako wiedza, zachowania, postawy, to nie wszystko, aby budować spójność społeczną.

W dalszej części dyskusji głos zabrał prof. Lewowicki. Jego zdaniem zakres, skala i intensywność kryzysu wielokulturowości bierze się głównie z nowego zjawiska, jakim jest samoorganizowanie się ludzi poprzez sieć Internet. Nie czerpiemy również nauki z doświadczeń przeszłości. Mieszkańcy kontynentu europejskiego żyją w pokoju, zaś konflikty dzieją się gdzieś na peryferiach. Nie dotyczą „nas" bezpośrednio – żyjemy na wyspie pozornego spokoju. Stan samouspokojenia Europejczyków może doprowadzić do głębokiego kryzysu. Zaszłości historyczne, różnice kulturowe, zróżnicowanie wyznaniowe świata perspektywicznie stanowią ogromne wyzwanie i mogą doprowadzić do kryzysu, wywołanego pamięcią krzywd.

Z kolei prof. dr hab. A. Radziewicz-Winnicki w swojej wypowiedzi podniósł problem tego, w jaki sposób szerzyć patriotyzm, żeby nie popaść w ksenofobię. W następnej wypowiedzi prof. dr hab. J. Nikitorowicz starał się odpowiedzieć na pytanie czy mamy do czynienia z kryzysem idei wielokulturowości, czy z kryzysem struktur – czyli kreowanego społeczeństwa wielokulturowego, czy też z kryzysem świadomości ludzi/grup, którzy się tym zajmują. Jego zdaniem następuje powrót do myślenia w kategoriach plemiennych, opisywania się terytorialnego. Kryzysy ekonomiczne i polityczne powodują, że szuka się „kozła ofiarnego". Wyzwanie jakie stoi przed edukacją, to jak dokonać rewizji poprawności politycznej i jak radzić sobie z problemem relatywizmu kulturowego.

Kolejny uczestnik dyskusji prof. dr hab. L. Korporowicz podniósł w swojej wypowiedzi problem metodologiczny, a mianowicie kwestię używania pojęć. Zaapelował o precyzję językową, bowiem jego zdaniem zamiennie stosuje się pojęcia takie jak: międzykulturowość, wielokulturowość, transkulturowość, które mają swoje pola semantyczne. Powoduje to chaos pojęciowy. Wielokulturowość nie jest w kryzysie, a wręcz narasta. Z kolei międzykulturowość wiąże się z interakcją, wymianą. Dyskusje zakończyła pesymistyczna w swym wydźwięku wypowiedź prof. Błeszyńskiej, która stwierdziła, iż jesteśmy świadkami zapowiadanej przez Klub Rzymski „rewolucji bosych". Przychodzi do nas świat pełen lęku i głodu. Wielokulturowość w warunkach kryzysu ekonomicznego staje się katalizatorem napięć i konfliktów.

W drugim dniu konferencji obrady rozpoczęła sesja plenarna dotycząca uwarunkowań dialogu między kulturami, zaś w dalszej części obrady prowadzono w równoległych komisjach, poświęconych poszczególnym aspektom edukacji międzykulturowej. W ramach obrad sesji plenarnej głos zabrał prof. dr hab. E. Sakowicz (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa) w wystąpieniu pt. „Przebaczenie – tolerancja – dialog. M. Fethullaha Gülena <<wizja>> islamskiego projektu wychowawczego". W kolejnym wystąpieniu prof. dr hab. L. Korporowicz (Uniwersytet Jagielloński, Kraków) podjął problem komunikacji w przestrzeni międzykulturowej. Jak podkreślił „kapitał międzykulturowy" to pojęcie, które dopiero zaczyna być używane. Ważne jest ubogacenie, dowartościowanie każdej z kultur, pod warunkiem że wejdzie ona w komunikację międzykulturową. Jego zdaniem specyficzne wyzwania przestrzeni międzykulturowych to intensywny rozwój procesów komunikacji jako interakcji; wzrost znaczenia postaw interaktywnych, otwartych, innowacyjnych, twórczych; nakładanie się coraz bogatszych i różnorodnych obszarów info-sfery (przestrzeni interakcyjnych), generowanych przez każdą z kultur. Komunikacja międzykulturowa staje się synonimem rozwoju społeczeństw i cywilizacji.

W kolejnym wystąpieniu w ramach sesji plenarnej prof. K. Błeszyńska podjęła ważki problem relacji na styku traumy pamięci a potrzeby pokojowej koegzystencji, przy czym wskazała na współzależność o charakterze konstruktywnym i o charakterze toksycznym. W przypadku współzależności o charakterze toksycznym bardzo silna jest orientacja na przeszłość i nieufność wobec innych. Charakterystyczne jest tu podejście godnościowe i relacja nierówności. Post-pamięć jest elementem tożsamości grupy. Pojawia się problem odpowiedzialności zbiorowej w kontekście sprawiedliwości historycznej. Charakterystyczną jest wspólnota traumy i dziedzictwo konfliktu, walka o domeny symboliczne (symbole, pomniki bohaterów, język, treści kultury), następuje rozwój grupowych mitów, dochodzi do manipulacji wizerunkiem grup i wydarzeń.

Jak wspomniano powyżej obrady w drugiej części prowadzono w równoległych komisjach. I tak w ramach pierwszej z nich podjęto kwestię edukacji międzykulturowej w kontekście społeczeństwa otwartego. W programie tego panelu przewidziano następujące wystąpienia: dr hab. A. Szczurek-Boruta (Uniwersytet Śląski – Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie) „Edukacja międzykulturowa na rzecz integracji – w trosce o przezwyciężanie obcości", dr G. Gurnik (SGGW) „Geografia wychowania – międzykulturowe porównania praktyk wychowawczych", dr D. Misiejuk (Uniwersytet w Białymstoku) „Metody wy-

chowania a społeczeństwa pluralistyczne. Miedzy rytuałem a komunikatem", dr B. Galas (SGGW) „Zmiany społeczno-kulturowe w Europie Środkowo-Wschodniej a Wychowanie dla Pokoju i Demokracji" oraz mgr M. Badowska (SGGW) „Dyskryminacja i wykluczenie społeczne jako bariery kultury pokoju".

Obrady drugiej komisji poświęcone zostały kompetencjom międzykulturowym w procesie kształtowania kultury pokoju. W tej części obrad swoje wystąpienia zaprezentowali dr hab. M. Sobecki (Uniwersytet w Białymstoku) nt. „Pola semantyczne w komunikacji międzykulturowej na pograniczu – kontekst edukacyjny"; dr M. Szopski (Uniwersytet Warszawski) – „Wychowanie dla pokoju jako strategiczny cel edukacji międzykulturowej"; dr E. Chromiec (Dolnośląska Wyższa Szkoła Służb Publicznych „ASESOR", Wrocław) – „Kształcenie kompetencji międzykulturowej jako element planu dydaktycznego wyższej uczelni – doświadczenia polskie i niemieckie"; dr S. Jaskuła (PEDAGOGIUM Wyższa Szkoła Nauk Społecznych, Warszawa) – „Kultura informacyjna w Edukacji Międzykulturowej"; mgr M. Bem (SGGW, Warszawa) – „Kompetencje międzykulturowe a wychowanie dla pokoju".

Obrady komisji trzeciej odbywały się pod hasłem „Pogranicze kulturowe jako obszar zbliżenia i dialogu". W tej części obrad przewidziano następujące wystąpienia: dr hab. E. Ogrodzka-Mazur, dr A. Gajdzica (Uniwersytet Śląski – Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie) – „Szkoła na Pograniczu a transmisja kultury i wiedzy edukacyjnej"; dr B. Grabowska (Uniwersytet Śląski – Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie) – „Na drodze ku zbliżeniu większości i mniejszości – szkoły z polskim językiem nauczania na Białorusi, w Czechach i na Ukrainie"; dr H. Krasowska (Instytut Slawistyki PAN, Warszawa) – „Międzynarodowy Folklorystyczny Festiwal „Bukowińskie Spotkania" – jako czynnik budowania relacji międzykulturowych"; dr I. Bałądyńska (Polskie Towarzystwo Naukowe w Żytomierzu, Ukraina) – „Rola społecznych organizacji mniejszości narodowych a dialog między kulturami we współczesnej Ukrainie"; mgr K. Sobot (UMCS, Lublin) – „Wyzwania edukacyjne w pracy asystenta ds. dzieci romskich na przykładzie Lublina".

W trackie obrad komisji czwartej podjęto problematykę wielokulturowości w pracy placówki oświatowej. Dr J. Marek (Uniwersytet Warszawski) w swoim wystąpieniu omówił problem Wychowania dla Pokoju i wielokulturowości jako wyzwań dla kadry managerskiej w oświacie. Podkreślił, iż niewątpliwy wpływ na uczynienie ze szkoły środowiska wychowującego do wielokulturowości ma dyrektor szkoły. W dalszej części wystąpienia omówił on zmiany w polskim prawodawstwie, który mają na celu kształcenie do wielo- i międzykulturowości.

W kolejnej prezentacji dr E. Pogorzała (PWSZ im. Szymona Szymonowica, Zamość) podniosła aspekty politologiczne modelu kształcenia uczniów narodowości niepolskiej w polskim systemie oświaty. Zwróciła przede wszystkim uwagę na problem różnicowania dostępu do prawa do nauki języka ojczystego uczniów narodowości niepolskiej, finansowanej ze środków publicznych, w zależności od faktu posiadania lub nieposiadania obywatelstwa polskiego oraz na dominujący wśród decydentów oświatowych paradygmat asymilacyjny w sposobie myślenia o prawach edukacyjnych mniejszości. Mimo, iż np. Eurydice zaleca nauczanie języka ojczystego dzieci-imigrantów wspomniany sposób myślenia w kategoriach asymilacyjnych powoduje, że trudno o realizację tych zaleceń w praktyce.

W następnym wystąpieniu głos zabrała przedstawicielka Biura Rzecznika Praw Dziecka L. Koba odnosząc się do praw uczniów odmiennych kulturowo. W jej opinii bardzo łatwo jest naruszyć prawa uczniów należących do mniejszości. Najważniejsza jest świadomość praw człowieka – a więc przede wszystkim ich znajomość: edukacja o prawach człowieka – czyli dostarczanie wiedzy o prawach człowieka; edukacja praw człowieka – pokazywanie pewnego działania, wymagająca od nas pewnych postaw, pewnego działania i wreszcie edukacja dla praw człowieka – bowiem prawa człowieka mają sens tylko i wyłącznie wtedy kiedy jestem osobą odpowiedzialną. Raporty i badania pokazują, że prawa człowieka są w Polsce mało znane, zaś nauczyciele nie są przygotowani do edukacji o prawach człowieka. Referentka przeprowadziła badania na 250 nauczycielach z kilku województw, które pokazały iż 80% z nich uczy o prawach człowieka, z czego zaledwie 5% miało tę tematykę na studiach lub skończyło jakieś formy doskonalenia. Szczególnie trudna jest sytuacja z podręcznikami i brakiem rzetelnej informacji o prawach człowieka.

W dalszej części obrad głos zabrała mgr K. Kubin (Fundacja Forum na rzecz Różnorodności Społecznej, Warszawa) w wystąpieniu pod tytułem „Edukacja wielokulturowa w Polsce – opis potrzeb i omówienie możliwych rozwiązań w celu promowania szkoły otwartej, tworzącej odpowiednie warunki nauki dla uczniów migranckich". Jak podkreśliła na wstępie misją fundacji, którą reprezentuje jest propagowanie otwartego i tolerancyjnego społeczeństwa, różnorodnego pod względem pochodzenia kulturowego, etnicznego, rasowego, narodowego i światopoglądowego. Od września 2009 r. fundacja przeprowadziła szkolenia dla ponad 80 nauczycieli w różnych miejscowościach w Polsce. Z relacji nauczycieli i dyrektorów szkół wynika, iż główne problemy jakie wskazują w związku z obecnością uczniów migranckich to brak znajomości języka

polskiego wśród uczniów, kwestia klasyfikowania uczniów do odpowiedniej klasy (według wieku czy wiedzy), ograniczone lub trudne relacje z rodzicami. Zdaniem prelegentki szkoła jako instytucja nie jest przystosowana do potrzeb dzieci migranckich.

Dopełnienie obrad pierwszego dnia konferencji stanowiła dyskusja panelowa pod hasłem „Pokój i dialog między kulturami w świecie pełnym niepokoju" oraz sesja posterowa poświęcona edukacji wielokulturowej w Polsce (mgr K. Kubin, Fundacja Forum Na Rzecz Różnorodności Społecznej) oraz Wychowaniu dla Pokoju w projektach studentów specjalizacji Edukacja Międzykulturowa WNH SGGW. W końcowej części drugiego dnia obrad uczestnicy mieli możliwość wzięcia udziału w warsztatach budowania relacji międzykulturowych przez taniec.

W trzecim – ostatnim – dniu konferencji kontynuowano obrady w komisjach poświęconych odpowiednio: kulturze pokoju jako paradygmatowi relacji; Wychowaniu dla Pokoju w kontekście edukacji regionalnej; roli edukacji międzykulturowej w zbiorowościach pokonfliktowych i skonfliktowanych oraz dialogowi między kulturami i jego płaszczyznom.

Podsumowując, pomysł zorganizowania konferencji poświęconej problematyce edukacji międzykulturowej uznać należy za ze wszech miar pożądaną inicjatywę. Wzrastająca liczba cudzoziemców w Polsce, jak również uczniów cudzoziemskich w polskich szkołach powoduje, iż coraz częściej pada pytanie czy polski system oświaty jest przygotowany do wielokulturowości, a raczej międzykulturowości – bowiem jak wskazywano w trakcie obrad konferencyjnych wielokulturowość narasta, a międzykulturowość jest w kryzysie. Wielokulturowość zakłada życie obok siebie, zaś międzykulturowość – kontakt i interakcję.

Uczestnicy otrzymali ponadto broszurę „Konwencja o prawach dziecka", wydaną nakładem Biura Rzecznika Prawa Dziecka oraz egzemplarz publikacji pt. *Szkoła wielokulturowa – organizacja pracy i metody nauczania. Wybór tekstów*, pod redakcją Anny Grudzińskiej i Katarzyny Kubin, wydanej w 2010 r. nakładem Fundacji Forum na rzecz Różnorodności Społecznej (www.ffrs.org.pl). Jest to publikacja zawierająca teksty autorstwa zagranicznych ekspertów z zakresu edukacji wielokulturowej, uczenia języka angielskiego jako drugiego, pracy w klasie z dziećmi o różnym pochodzeniu etnicznym oraz współpracy szkoły z rodzinami imigranckimi. Publikacja ta rozpowszechniania jest nieodpłatnie. Również organizatorzy zapowiedzieli publikację pokonferencyjną, mającą być pokłosiem trzydniowych obrad. Z pewnością przyczyni się ona do popularyzacji problematyki edukacji międzykulturowej.

Ewa Pogorzała
Zamość
ewapogorzala@gmail.com

Seminarium „NIC O NAS BEZ NAS. Partycypacja społeczna i prawa polityczne imigrantów", Instytut Spraw Publicznych, 23 września 2011 r.

W dniu 23 września 2011 roku w siedzibie Państwowej Agencji Informacji i Inwestycji Zagranicznych w Warszawie odbyło się seminarium pod hasłem „NIC O NAS BEZ NAS. Partycypacja społeczna i prawa polityczne imigrantów". Spotkanie zorganizowane zostało przez Instytut Spraw Publicznych w ramach projektu *Polskie Forum Integracyjne II*, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu na Rzecz Integracji Obywateli Państw Trzecich oraz z budżetu państwa. Głównym celem seminarium była prezentacja raportu dotyczącego partycypacji politycznej i obywatelskiej imigrantów w Estonii, Łotwie i Polsce. Raport powstał w ramach projektu *Political participation of third country nationals on national and local level in selected EU countries*, sfinansowanego ze środków PASOS (Policy Association for an Open Society) w ramach grantu Local Government and Public Service Reform Initiative (LGI) of Open Society Foundations.

Otwarcia seminarium dokonała dr Justyna Frelak. Tytułem wprowadzenia w problematykę obrad przypomniała wyniki najnowszego badania MIPEX III – Indeks Polityki Integracji Migrantów, które zostały zaprezentowane w maju tego roku. Przypomniała, iż na ogółem 31 państw, których działania integracyjne na rzecz migrantów podlegały ocenie, Polska sklasyfikowana została na 24 pozycji, a w obszarze „Partycypacja polityczna" – przedostanie. W obszarze tym ocenie podlegała m. in. możliwość głosowania i kandydowania przez imigrantów w wyborach, prawo do zrzeszania się, możliwość członkowstwa w partiach politycznych, istnienie organów doradczo – konsultacyjnych z udziałem imigrantów.

W zasadniczej części seminarium zaprezentowano raport dotyczący partycypacji politycznej i obywatelskiej imigrantów w Estonii, Łotwie i Polsce[1]. Dace Akule reprezentująca Centre for public policy PROVIDUS z Łotwy omówiła naj-

[1] Raport „Time for Improvement. Obstacles to Political Participation of Immigrants in Estonia, Latvia and Poland" [online]. [dostęp 26 września 2011 r.], dostępny w Internecie: www.isp.org.pl/uploads/filemanager/Timeforimprovement.pdf.